

BIOLOGIYA TA'LIMI JARAYONIDA O'QUVCHILARDA KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANISHIDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNING O'RNI

Salimova Sarvinoz Farxodovna

*Buxoro davlat pedagogika instituti,
Tabiiy fanlar kafedrası dotsenti, Pedagogika
fanlari falsafa doktori (PhD).*

Email: sarvinoz8915g@gmail.com

Kalandarova Dilnoza Samandarovna

*Buxoro davlat pedagogika instituti,
Tabiiy fanlar kafedrası o'qituvchisi.*

Email: Kalandarovad02@gmail.com

Karimov Diyorbek Toshtemir O'g'li

*Buxoro Davlat Pedagogika Instituti
Biologiya ta'lim yo'nalishi II Bosqich
talabasi diyorbekk56@gmail.com*

Annotatsiya. Mazkur maqolada kompetensiyaviy yondashuv asosida umumiy o'rta ta'lim maktablarida kompetensiyaviy yondoshuv asosida biologiya fani o'qitish metodikasini takomillashtirishning ahamiyati keng qamrovli bo'lib, dars jarayonida o'quvchi fanlarni muvofaqqiyatli o'zlashtirishi, to'laqonli bilim olishi, topshiriqlarni xohish bilan bajarishi va eng muhimi bajargan ishidan zavqlanishi- uning mustaqil qaror chiqarishi, shaxsiy fikriga ega bo'lish, qarorini asoslay olish, o'zgaralar fikrini hurmat qilish, xatolarini tushunish kabi hayotiy qobiliyatlarni rivojlantirish muammosi yoritib berilgan

Kalit so'zlar: Kommunikativ kompetentsiya, bilim, ko'nikma, malaka, tayanch kompetentsiyalarga, internet portallar, A1 daraja, A2 daraja, ommaviy adabiyotlar, biologik lug'atlar, ensiklopediyalar, elektron – axborot ta'lim resurslari, biologiya fanida DTS.

Abstract. In this paper, biology is based on a competency-based approach in general secondary schools the importance of improving the methodology of teaching science is wideranging to take assignments willingly and, most importantly, to enjoy the work he has done - to make his own independent decisions, to have his own opinion, to make his own decisions the problem of developing life skills such as reasoning, respecting the opinions of others, and understanding their mistakes.

Key words: *Communicative competence, knowledge, skills, qualifications, basic competences, internet portals, A1 level, A2 level, public literature, biological dictionaries, encyclopedias, electronic - informational educational resources, DTS in biology.*

Аннотация. В данной статье биология базируется на компетентностном подходе в общеобразовательной школе важность совершенствования методики преподавания науки широкомасштабна уметь выполнять задания охотно и, главное, получать удовольствие от проделанной работы - принимать собственные самостоятельные решения, иметь личное мнение, принимать решения проблема развития жизненных навыков, таких как умение рассуждать, уважение к мнению других и понимание их ошибок

Ключевые слова: Коммуникативная компетенция, знания, умения, квалификации, базовые компетенции, интернет-порталы, уровень A1, уровень A2, общедоступная литература, биологические словари, энциклопедии, электронно-информационные образовательные ресурсы, ДТС по биологии.

Ta'lim insonning hayot mobaynidagi eng murakkab faoliyatlaridan biridir. Bu faoliyat turining maqsadi bevosita muayyan axborotlarni, harakatlarni, xulq-atvor shakllarini o'zlashtirishga qaratilgan faoliyatdir.

Ta'lim quyidagilardan tarkib topadi:

- ideal va amaliy faoliyatning u yoki bu turini muvaffaqiyatli tashkil etish uchun zarur bo'lgan tashqi olamning ahamiyatli xossalari xususidagi axborotlarning o'zlashtirilishi (bilim);

- qo'yilgan vazifa va ilgari surilgan maqsadga muvofiq keladigan usullar va jarayonlarni to'g'ri tanlash hamda nazorat qilish uchun ko'rsatilgan axborotdan

foydalanish yo'llarining egallanishi (ko'nikma);

- faoliyatning ana shu barcha turlari tarkib topadigan usullar va jarayonlarning o'zlashtirilishi

O'quvchilarda bu xususiyatlarni tarbiyalashda fanga oid bilim, ko'nikma va malakalarning dars jarayonida singdirish bilan birgalikda ularda kompetensiyalarni ham shakllantirish lozim.

Kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan ta'lim – o'quvchilarda egallangan bilim, ko'nikma va malakalarini o'z shaxsiy, kasbiy va ijtimoiy faoliyatlarida amaliy qo'llay olish kompetensiyalarini shakllantirishga yo'naltirilgan ta'limdir.

Kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan ta'lim o'quvchilarda mustaqillik, faol fuqarolik pozitsiyasiga ega bo'lish, tashabbuskorlik, media resurslar va axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan o'z faoliyatida oqilona foydalana olish, ongli ravishda kasb-hunar tanlash, sog'lom raqobat hamda umummadaniy ko'nikmalarini shakllantiradi.

Inson o'z hayotida shaxsiy, ijtimoiy, iqtisodiy va kasbiy munosabatlarga kirishishi, jamiyatda o'z o'rnini egallashi, duch keladigan muammolarning yechimini hal etishi, eng muhimi o'z sohasi, kasbi bo'yicha raqobatbardosh bo'lishi uchun zarur bo'lgan tayanch kompetentsiyalarga ega bo'lishi lozim. Tayanch kompetentsiyalarni shakllantirish jarayonida quyidagi elementlarning shakllanishiga e'tibor qaratish lozim.

Kommunikativ kompetensiya elementlari:

- ✓ O'z fikrini og'zaki va tushunarli bayon qila olish.
- ✓ O'z fikrini yozma ravishda savodli (imlo va uslubiy jihatdan) bayon qilish.
- ✓ Mavzu yuzasidan berilgan savollarga javob berish.
- ✓ Muloqotda suhbatdosh fikrini hurmat qilish.
- ✓ Qarashlarini himoya qilish;

Axborot bilan ishlash

kompetensiyasi elementlari:

- ✓ Dars jarayonida mavjud axborot manbalaridan foydalana olish.
- ✓ Zarur bo'lgan axborotlarni izlab topish.
- ✓ Axborotlar ichida eng asosiylarini tanlab olish.
- ✓ Axborotlarni tasarruf etish va tarqatish qoidalarga rioya qilish(foydalangan manzilni ko'rsatish).
- ✓ Ta'limga oid internet portallaridan foydalana olish.

Shaxs sifatida o'z-o'zini rivojlantirish kompetensiyasi elementlari:

- ✓ Olgan bilimlarni kundalik faoliyatida qo'llay olish.
- ✓ Nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog'lay (mashq, misol, amaliy mashg'ulot, laboratoriya ishi orqali) olish.
- ✓ Mustaqil ta'lim olish(fanga oid to'garaklar, kitoblar o'qish).
- ✓ O'z xatti-harakatini adekvat baholay olish(kamchilik va xatolarni tushunish).
- ✓ Tizim, voqea va hodisalar, vaziyatlar o'rtasidagi bog'liqlikni tushunish.

Ijtimoiy faol fuqarolik

kompetensiyasi elementlari:

- ✓ Dars jarayonida faol ishtirok etish.
- ✓ Sinfdan tashqari va jamoat ishlarida faollik.

✓ Tejamkor bo'lish, maktab mulki(parta, doska, shkaf va boshqa moddiy boyliklarni asrash. Tabiiy boyliklar suv, gaz. Elektr-energiya)ga oqilona munosabatda bo'lish.

✓ O'quv qurollarini tartibli saqlash.

✓ Sinf mavqeyini ko'tarishga o'z hissasini qo'shish (fanlarni o'zlashtirishda muammolari mavjud bo'lgan o'quvchilarga yordam berish.

Umummadaniy kompetensiyalar elementlari:

✓ Odob-axloq qoidalariga rioya qilish.

✓ Qabul qilingan maktab formasiga (maktab, sport, laboratoriya) rioya qilish.

✓ Umummilliy madaniyat (iqtisodiy, musiqa madaniyati, ekologik, tibbiy va boshqa)ga rioya qilish.

✓ Nutq madaniyatiga rioya qilish; muomala madaniyatiga rioya qilish.

✓ Urf-odat va marosimlar, milliy-madaniy an'analarga bag'rikeng va sabrli bo'lish.

Matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo'lish hamda foydalanish kompetensiyasi elementlari:

✓ Fanga oid bo'lgan turli formula, model, chizma, grafik va diagrammalarni o'qiy olish va foydalanish.

✓ Mavzuga oid taqdimot materiallarini tayyorlay olish.

✓ Taqdimot materiallarini tayyorlashda animatsiyalardan foydalanish.

✓ Elektron darslik va o'quv qo'llanmalaridan foydalana olish.

✓ Elektron axborot resurslaridan (texnik) foydalana olish.

Xususan, biologiya ta'limi jarayonida quyidagi xususiy kompetensiyalar shakllantirilishi ko'zda tutilgan.

Biologiya fani bo'yicha A1 daraja uchun majburiy minimal ta'lim mazmuniga qo'yilgan talablar:

1.Biologik obyektlarni tanish, ularda boradigan jarayonlarni tushunish va izohlash kompetensiyasi.

Tabiiy obyektlarni taniydi (hujayra, o'simlik, hayvon, zamburug' va bakteriyalar, odam organizmi, tirik organizmlarning tuzilish darajalari), ularning tuzilishidagi o'ziga xosliklarni anglaydi, biologik jarayonlar modda va energiya almashinuvi, oziqlanish, nafas olish, ayirish, ta'sirlanish, o'sish, rivojlanish, ko'payish, hayotiy jarayonlarning boshqarilish mohiyatini yoritadi, qiyoslaydi, umumiy va farqli jihatlarini aniqlay oladi.

2. Biologik obyektlarda boradigan jarayonlarni kuzatish,

tajribalar o'tkazish va xulosalash kompetentsiyasi.

Maktab tajriba maydonida va sinf xonalarda o'stirilayotgan o'simliklarni taniydi, maktabning tirik burchagidagi va tabiatdagi hayvonlarni kuzata oladi. Tajriba maydonlarida o'stirilayotgan o'simliklarda tajribalar o'tkaza oladi va xulosalar chiqara oladi. Biologiya xonasida mavjud didaktik va tarqatma materiallar, laboratoriya jihozlari bilan ishlay oladi, vaqtinchalik preparat tayyorlay oladi va xavfsizlik qoidalariga rioya qilishni biladi.

3. Sog'lom turmush tarzi va ekologik kompetentsiya.

Tabiatda o'zini tutishning asosiy qoidalari va sog'lom turmush tarzi asoslarini biladi, o'zining va o'zgalarning sog'ligini asrash qoidalarini biladi va o'z organizmini nazorat qila oladi.

Biologiya fani bo'yicha A2 daraja uchun majburiy minimal ta'lim mazmuniga qo'yilgan talablar:

1. Biologik obyektlarni tanish, ularda boradigan jarayonlarni tushunish va izohlash kompetentsiyasi.

Atamalar, xususiy va umumbiologik tushunchalar, biologik qonunlarning mazmun mohiyatini biladi va tasniflay oladi, mavzular yuzasidan vujudga kelgan o'quv muammolarni anglay oladi,

muammoni hal etish maqsadida g'oyalarni ilgari sura oladi, o'z fikrini bayon eta oladi va asoslaydi, tushunchalarni tahlil qila oladi, umumlashtirib, muammoni hal etish yuzasidan xulosalar chiqara oladi.

Biologik axborotlarning turli manbalari (darslik, o'quv qo'llanma, ilmiy – ommaviy adabiyotlar, biologik lug'atlar, ensiklopediyalar, elektron – axborot ta'lim resurslari va hokozolar) bilan ishlay oladi, kerakli ma'lumotlarni ajrata oladi, ma'lumotlarni tahlil qiladi va amalda qo'llay oladi.

2. Biologik obyektlarda boradigan jarayonlarni kuzatish, tajribalar o'tkazish va xulosalash kompetentsiyasi.

Biologik obyektlarda boradigan jarayonlar, tirik organizmlarning moslanishi va tarqalishini o'rganish uchun tajriba va kuzatishlarni aniq maqsad va reja asosida olib boradi, ma'lumotlar to'playdi, natijalarni qayd etadi, olingan natijalarni tahlil qila oladi, umumlashtiradi, xulosalay oladi.

3. Sog'lom turmush tarzi va ekologik kompetentsiya.

- Odamda uchraydigan irsiy kasalliklar va ularning oldini olish haqida ma'lumotlarni biladi;

- yuqumli va surunkali kasalliklarning oldini olish maqsadida gigiyenik va ratsional

ovqatlanish qoidalari, organizmlarda parazitlik qiladigan hayvonlarning rivojlanish siklini o'zlashtirgan holda ularga qarshi kurash usullarini biladi, yuqtirmaslik chora-tadbirlarini qo'llay oladi, zaharli o'simliklar va oziq-ovqat mahsulotlaridan zaharlanishning oldini ola oladi, turli omillar va hayvonlar tomonidan jarohatlanganda, shamollaganda, kuyganda, oftob va sovuq urganda, suyak va paylar shikastlanganda, suvga cho'kkanda birinchi yordam ko'rsatish usullarini qo'llay oladi;

- kun tartibiga rioya qiladi, jismoniy mehnat va aqliy faoliyatni uyg'un ravishda amalga oshirish yo'llarini tushunadi, inson salomatligiga ekologik omillarning ijobiy va salbiy ta'siri, zararli odatlarning oqibatlarini tahlil qilib izohlay oladi;

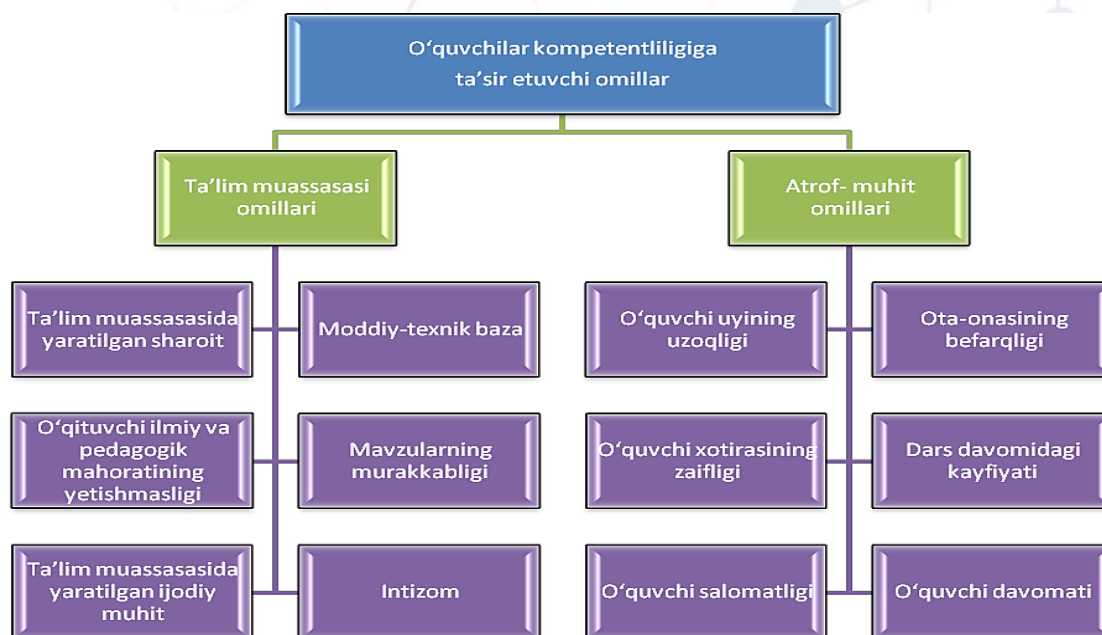
- ta'lim muassasasi va mahallalarda obodonlashtirish borasida olib boriladigan ijtimoiy foydali tadbirlarda faol qatnashadi, biologiya xonasi va tirik tabiat burchagida xona o'simliklarini, maktab tajriba yer maydonchasida madaniy o'simliklar va uy hayvonlarini parvarishlaydi va ko'paytirishni bajara oladi;

- tabiat va boshqa insonlar bilan munosabatda o'z xatti – harakatlarini ongli ravishda

boshqara oladi, tabiat go'zalliklari va biologik obyektlarini estetik jihatdan baholay oladi.

O'quvchilar kompetentligini shakllantirish jarayonida avvalombor ta'lim muassasasi rahbar va pedagog xodimlari o'quvchilar kompetentligini shakllanish hamda rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarni aniqlab olish zarur. Ular quyidagilardan iborat bo'lishi mumkin. Ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etish va uning sifatini boshqarishda ushbu jarayonga yangicha yondashib, ijodkorlik, bunyodkorlik tatbiq etilsagina va pedagogik faoliyat jarayonlari metodologik hamda psixologik jihatdan to'g'ri tashkil qilinganidagina, ta'lim samarasi yangi bosqichga ko'tariladi.

Xulosa qilib aytganda, o'quvchilar kompetentligining shakllanishi va rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarni o'z vaqtida bartaraf etish hamda ta'lim-tarbiya jarayoniga innovatsion pedagogik va axborot texnologiyalarini joriy etish orqali ta'lim samaradorligini oshirish, shaxsning ta'lim markazida bo'lishini va yoshlarning mustaqil bilim olishlarini ta'minlash bugungi biologik ta'lim-tarbiya jarayonining ustuvor vazifasi bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Kalandarova D., Karimov D. Biologiya fanini o'qitishda multimedidan foydalanish samaradorligi //SAI.2022.№B8.
2. URL:<https://cyberleninka.ru/article/n/biologiya-fanini-o-qitishda-multimedidan-foydalanish-samaradorligi> (дата обращения: 18.04.2023).
3. Kalandarova D., Karimov D. (2022). Biologiya fanini o'qitishda multimedidan foydalanish samaradorligi. Science and innovation, 1 (B8), 2276-2279.doi:10.5281/zenodo.7445311
4. Pedagogik ta'lim: xalqaro tajriba va innovatsion yondashuvlar. 863 Каландарова Д. Каримов Д.
5. Салимова С. Ф. Бўлажак биология ўқитувчилари касбий компетенциялари шакллانганлик даражасини баҳолашнинг ўзига хос жиҳатлари //Scientific progress. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 1087-1094.
6. Salimova S. Ta'lim natijalarini baholashga kompetentli yondashuv mohiyati //центр научных публикаций (buxdu. uz). – 2021. – Т. 3. – №3
7. Farkhodovna S. S. Improving the professional competence of future biology teachers //Archive of Conferences. – 2021. – С. 69-71.